

поїздка пароплавом по Дніпру, перевезення учасників з'їзду возами на конях до місця розкопок, пишний банкет, організований місцевими поміщиками. Близько 25 учасників з'їзду жили безплатно у будинках Галагана, а 10 — у гуртожитку чоловічої гімназії.

4 Хоча тематика доповідей з'їзду була дуже різноманітною і цікавою і вони були видані двома томами у Москві у 1902 р., але сенсацією стала доповідь В.В.Хвойки «Каменный век Приднепровья», публікація якої разом з гарними ілюстраціями зайняла значну частину 1-го тому «Трудов XI археологического съезда в Киеве в 1899 г.» (1901). Для В.В.Хвойки це була перша наукова доповідь, зроблена на такому високому форумі вчених. Розкопки трипільських землянок у м.Київ він розпочав ще у 1893 р. Та до висновків про існування окремої трипільської культури він дійшов значно пізніше, після розкопок таких же поселень біля сіл Халеп'є, Трипілля, Гребенів, Верем'є та інших. Тож, мабуть, 100-річний ювілей відкриття Трипільської культури треба відзначати не у 1893 р., а в 1899 р., коли були викладені наукові висновки і закладена подальша фундація для її вивчення.

Матеріали з розкопок В.В.Хвойки були розміщені в експозиції нового музею, відкритого для учасників з'їзду. Його експозиція була розгорнута у 7 залах. Опис її свідчить про те, що тут були зібрані найцінніші фонди, які становлять зараз окрасу колекції Національного музею історії України. Тут були і старожитності з Кирилівської палеолітичної стоянки, також скіфів, античних міст Північного Причорномор'я, Візантії, пізніх кочових племен, Київської Русі, українські етнографічні матеріали та ікони тощо.

5. На заключному засіданні з'їзду була відзначена особлива роль у його проведенні таких українських вчених, як В.Б.Антонович, В.К.Трутовський, В.Г.Ляскоронський. Засідання були пройняті турботою не тільки досліджень пам'яток старовини, але і їх збереження для нащадків. Основним девізом з'їзду став вислів, що його любив видатний дослідник старовини А.С.Уваров: «Хто у полі жив — людина, відзовися».

Черняков І.Т., к.і.н.,

(Київ, ДІАЗ «Стародавній Київ»)

Підвисоцька О.П.

Київ, Музей історичних коштовностей України)

Технологічні та художні особливості пекторалі з Товстої Могили

1. Пектораль з Товстої Могили стала символом найвищих досягнень античного ювелірного мистецтва в зображенні скіфського світу. Але більшість досліджень пекторалі стосується розкриття її міфологічного змісту (Мозолевський, 1978; Даниленко, 1979; Раевский, 1985). Між тим, у визначенні її змістовного та історико-культурного значення, на наш погляд, головними чинниками повинні бути дослідження технології та художніх особливостей зображень пекторалі, виявлення рівня технології майстерні та майстерності ювеліра разом з мистецьким оточенням, здатним на втілення такого гатунку і стилю зображення. На другому плані стоїть вивчення проблем, пов'язаних з філософсько-історичним фоном зображень так званого «елліно-скіфського» мистецтва.

2. Проведені поки що поверхові дослідження технології виготовлення пекторалі (Мозолевський, 1979; Черняков, Підвисоцька, 1998) вказують на те, що вона була зроблена у ювелірній майстерні з складним розгалуженим обладнанням, що увібрало в себе всі найвищі технічні досягнення в художній обробці металів античного світу IV ст. до н.е.

Пектораль складається більш ніж із 160 деталей, куди входять 4 джгути каркасу, швелероподібний бордюру, гофрований дріт для прикрашення псевдозерню місця спайки джгутів по довжині, парні обойми, зависи, штифти, плетінки, наконечники, кільця, а також горельєфні фігури різних сцен верхнього та нижнього ярусу, рослинний орнамент з скульптурними зображеннями пташок середнього ярусу. Розвинена і складна технологія виготовлення пекторалі включає декілька десятків технологічних операцій: плавлення різних порцій металу в тиглях; відливання з нього у відповідних формах різної конфігурації заготовок для листів, дроту; прокатування, вальцювання заготовок для одержання певного розміру і товщини листів; волочіння заготовок у різних механічних пристосуваннях для надання різного діаметру та профілю дротинам; вирізання певних заготовок необхідної форми з листів; обрізання дроту необхідних розмірів; виробництво воскових моделей горельєфних чи скульптурних зображень; вироблення за восковими моделями глиняних ливарних форм; відливання у глиняних ливарних формах горельєфів, скульптур в золоті; пробивання, кування металу; дифування, карбування, гравірування металевих листів, відлитої у формах деталей; відливка у глиняних ливарних формах за восковими моделями

бронзових моделей для виготовлення за допомогою виколотки наконечників з зображенням голови лева, витягування і скручування окремих деталей; фігурне гнуття; фігурне вирізування; приготування різномінературних припоїв; різномінературні види паяння за допомогою горна, набивання деревним вугіллям порожнистих трубок, паяння «февкою» складне плетіння дроту; інкрустація, емалювання; складний процес зборки, складання всього виробу за допомогою різномінературних пристроїв, проволочки; шліфування тощо.

3. Досконалому і досить складному технологічному процесу виготовлення пекторалі повністю відповідають її високі художні особливості, як виробу найкращих світових зразків ювелірного мистецтва. Завершена місяцеподібна форма пекторалі з витонченим оформленням трьох фризів, заповнених реалістичними зображеннями, що претендують на найвищі досягнення античного мистецтва, свідчить про те, що у її художньому створенні брав участь зрлий митець, який пройшов свою фундаментальну художню підготовку у найбільш розвиненому центрі Еллади. Майстер зумів у мініатюризованій скульптурі досягти високого реалізму в зображенні домашніх тварин (коні, лоша, корова, теля, коза, вівця, собака), диких тварин (лев, кабан, леопард, олень, заєць) та птахів. Реалізм зображень міфичних істот настільки вправно зреалізований, що вони здаються насправді існуючими тваринами-хитраками. Не менш реалістично і вдало зображені чотири людські фігури скіфів з деталями одягу, зброї та посуду. У побудові врівноваженої, але не дзеркальної композиції фризів, їх внутрішнього простору, відчувається вплив оформлення фронтонів храмів. Натуралізація у зображенні всіх горельєфів, надмірна деталізація, високий реалізм та монументальність зображень у поєднанні з завершеною образами, художнім виявом їх внутрішніх емоцій та підкресленою експресією рухів — свідчення не тільки знайомства, а можливо і учнівства у великих грецьких скульпторів IV ст. до н.е. Праксителя, Скопаса, Лисиппа та Леохара. Найбільше зближень можна знайти у творчому почерку школи Скопаса.

4. Досконале технологічне обладнання ювелірної майстерні з наявністю в ній коліщаткових механічних пристроїв для прокатування одномінертурного гофрованого дроту та бордюру свідчить про те, що вона існувала в найбільшому античному центрі і навряд таке обладнання могло бути в якомусь місці Північного Причорномор'я. Високі художні особливості пекторалі є виявом авторства значного художника з Афіського центру розвитку високої класики IV ст. до н.е., де була розроблена технологія мініатюризації реалістичних скульптур у виробництві теракот і діяли відомі всьому античному світові великі майстерні тореваики, зокрема ювелірного виробництва. Тому, мабуть, праві ті дослідники, що вважають подібні високохудожні ювелірні твори скіфських курганів Північного Причорномор'я виробами ювелірних майстерень з Афин (Сидорова, 1983). Натурою для афіських митців могли бути і раби, і найманці-воїни, і торговці зі Скіфії. Безумовна логіка того, що пектораль була зроблена на замовлення якогось скіфського вельможі, який носив її при житті. Сліди стародавньої реставрації пекторалі свідчать про низький технічний рівень місцевих ювелірів. Криза полісної системи, розчарування античним громадським порядком, захоплення природним життям «варварів», їх міфами в обробці грецьких авторів у поєднанні зі скіфським замовленням могло стати темою створення всього сюжету пекторалі з Твоїстої Могили, зміст якого лежить у площині сприймання скіфського світу античним. Тож запропоновані моделі скіфського світосприймання за зображеннями цієї пекторалі на ірано-скіфському ґрунті можуть виявитись простими сучасними неоміфами.

*Якубенко О.О. (Київ,
Національний музей історії України)*

Трипільська розписна кераміка з розкопок В.В.Хвойки в Середньому Подніпров'ї

У Національному музеї історії України зберігається значна за обсягом колекція, пов'язана з ім'ям В.В.Хвойки — одного з фундаторів музею, відомого археолога і першовідкривача трипільської культури в Середньому Подніпров'ї. Колекція (інв. № а110) надбана шляхом розкопок, здійснених В.В.Хвойкою на кошти меценатів у 90-і рр. XIX ст. на території кол. Київського повіту (сучасний Обухівський район Київської області). Тут поблизу сіл Трипілья, Жуківц, Халеп'я, Верем'я, Щербанівка, Стайки та інших були досліджені поселення давньоземлеробської «культури мальованої кераміки», що згодом отримала назву трипільської. Багато предметів цієї колекції експонувалося на виставці, присвяченій XI Археологічному з'їзду в Києві, де В.В.Хвойка зробив доповідь про свої відкриття (Хвойка,